

УДК 368.9.06

*Л. В. Пархета,
аспірант кафедри страхування,
ДВНЗ «Київський економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ*

МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПОКАЗНИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

*L. Parkheta,
Postgraduate student of the Department of Insurance,
«Kyiv Economic University named by name Vadim Hetman», Kyiv*

MEDICAL-DEMOGRAPHIC PROCESSES AND THEIR IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF VOLUNTARY HEALTH INSURANCE IN UKRAINE

У статті розглянуто сучасні тенденції медико-демографічних процесів в Україні та їхнього впливу на розвитку добровільного медичного страхування. Визначено, що демографічний чинник є одним з визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави. Наведені та проаналізовані статистичні дані щодо динаміки чисельності населення України та структури його захворюваності. Зазначено, що через високий рівень загальної захворюваності та загальної смертності людей, стан здоров'я населення України оцінюється як незадовільний. Виділено основні фактори ризику, що створюють передумови зростання рівня захворюваності та смертності населення країни. Значено, що інформація про захворюваність населення набуває особливого значення для розвитку ДМС. Визначено, що однією із основних проблем розвитку добровільного медичного страхування в країні є несприятлива медико-демографічна ситуація. Запропоновано шляхи подолання негативних демографічних тенденцій. Виділено проблеми добровільного медичного страхування в країні та зазначено перспективи його подальшого розвитку.

The article deals with considers modern tendencies of medical-demographic processes in Ukraine and their impact on the development of voluntary health insurance. It is determined that the demographic factor is one of the defining factors for ensuring stable and safe development of the state. The statistical data on the dynamics of the numbers of population of Ukraine and the structure of their morbidity are presented and analyzed. It is noted that due to the high level of general morbidity and total mortality of people, the state of health of the population of Ukraine is evaluated as unsatisfactory. The main risk factors are allocated, which create the preconditions for the increase of the level of morbidity and mortality of the population of the country. Determined that information on the incidence of the population becomes of particular importance for the development of voluntary health insurance. It is noted that one of the main problems of the development of voluntary medical insurance in the country is an unfavorable medical and demographic situation. The ways of overcoming negative demographic tendencies are suggested. The problems of voluntary medical insurance in the country are highlighted and prospects for its further development are outlined.

Ключові слова: добровільне медичне страхування, захворюваність, здоров'я, медико-демографічні показники, медична послуга, народжуваність, система охорони здоров'я, смертність.

Key words: health, health care system, fertility, morbidity structure, mortality, medical-demographic processes, medical service voluntary, health insurance.

Постановка проблеми. Медичне страхування належить до складу соціально значимих видів страхування, яке забезпечує страховий захист населення від ризиків, пов'язаних з втратою здоров'я. Сегмент послуг добровільного медичного страхування, який сформувався на страховому ринку України впродовж років незалежності, довів свою ефективність і здатність забезпечувати потреби громадян щодо отримання якісної медичної допомоги, яку не спроможна надати державна бюджетна медицина. Проте останніми роками спостерігається гальмування розвитку добровільного медичного страхування через його високу витратність як для страхувальників, так і для страховиків. Багато в чому належному розвитку добровільного медичного страхування в нашій країні заважає несприятлива медико-демографічна ситуація. З кожним роком в Україні спостерігається погіршення демографічного стану, знижується життєвий рівень населення, виникають екологічні проблеми, знижується репродуктивне здоров'я нації. Все це заслуговує особливої уваги та вимагає пошуку шляхів протидії явищам депопуляції. Одним із основних пріоритетів держави повинно стати подолання демографічної кризи та визначення шляхів покращення демографічного стану в країні [2], оскільки демографічний чинник є одним з визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування [6, ст. 90].

Найважливішим демографічним показником благополуччя держави є стан здоров'я населення. Несприятливі умови життя українців призвели до зростання захворюваності та смертності. Медичний комплекс нашої держави виявився низько ефективним, через невідповідність існуючої моделі управління системою охорони здоров'я новим, політичним, економічним та соціальним умовам, а також незадовільним рівнем культури профілактичної медицини. Всі ці аспекти і стали причиною критичного стану національної системи охорони здоров'я і вимагають її переведення на страхові засади, враховуючи нагромаджений досвід існування в Україні ринку послуг добровільного медичного страхування.

Аналіз останніх публікацій.

Протягом останніх років стан та проблеми демографічного розвитку України висвітлювалися в наукових роботах таких вчених-економістів: Н. Власенко, Г. Герасименко, Л. Голуб, Н. Жидченко, Ю. Ольвінська, А. Мерзляк, В. Петюх, О. Прокопова, С. Цапок та інші. Проблематика медичного страхування порушувалась у наукових працях такі вітчизняні учені, як: В. Безугла, О. Василюк, О. Гаманкова, О. Губар, Є. Дяченко, Т. Стецюк, С. Юрій та ін.

Мета дослідження. Проаналізувати медико-демографічні показники та їх вплив на розвиток добровільного медичного страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток в Україні медичного страхування є об'єктивним процесом. Вартість медичних послуг у приватних медичних закладах і неможливість отримати якісну медичну допомогу у державних медичних закладах створюють ситуацію, за якої єдиним прийнятним засобом фінансування потреб населення щодо охорони здоров'я є укладення договорів медичного страхування.

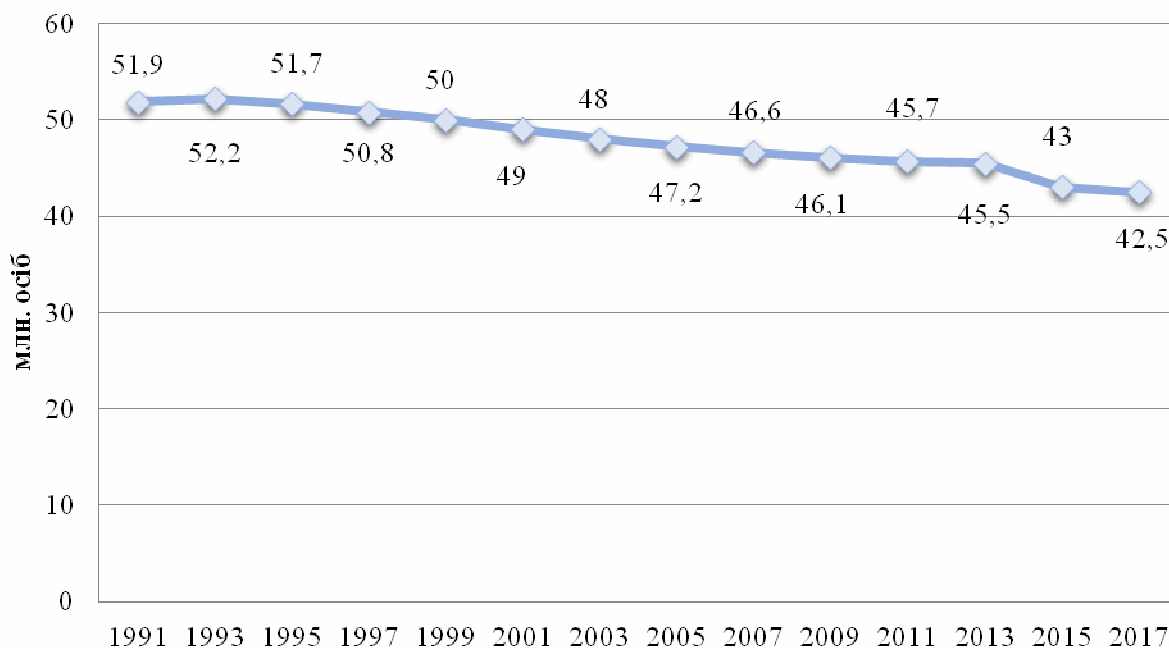
На сьогодні в Україні медичне страхування здійснюється лише на добровільних засадах. Запровадження обов'язкового медичного страхування як альтернативи бюджетному фінансуванню галузі охорони здоров'я в нашій країні, на жаль, так і не відбулося.

Основою добровільного медичного страхування (ДМС), як і будь-якого з інших видів добровільного страхування, є договір між страхувальником і страховиком. Загальні умови і порядок добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно відповідно до вимог Закону України «Про страхування». ДМС може бути колективним або індивідуальним. Колективне страхування, зазвичай, означає, що страхові премії сплачуються за рахунок коштів роботодавців для забезпечення страхового захисту своїх працівників. Колективне страхування набуло наразі найбільшого поширення, особливо враховуючи податкові пільги, якими користуються страхувальники-юридичні особи, укладаючи договори такого страхування. Індивідуальне страхування означає, що джерелом сплати внесків є доходи громадян. При цьому виокремлюють три основні категорії страхувальників: особи з високим рівнем доходів, для яких придбання дороговартісних полісів ДМС з широким рівнем страхового покриття є звичайною практикою; особи, що користуються послугою ДМС, «вбудованою» в інші види добровільного особистого страхування – страхування від нещасних випадків, страхування життя (обсяг страхового покриття тут значно вужчий); особи з середнім рівнем доходів, які можуть дозволити собі лише недорогі страхові поліси на випадок конкретних хвороб.

Слід зазначити, що в сегменті ДМС сформувалися дві групи проблем, які заважають його розвитку. По-перше, це постійне зростання вартості страхових медичних послуг, що обмежує доступність таких послуг для страхувальників-фізичних осіб. По-друге, високий рівень виплат за договорами ДМС, який коливається останніми роками в межах 60-70% і який спонукає страхові компанії відмовлятися від укладення індивідуальних договорів ДМС на користь колективних.

Дійсно, широкомасштабне залучення до ДМС фізичних осіб створює для страхових компаній і ринку страхових медичних послуг в цілому певний ризик, оскільки цей сегмент є важко прогнозованим, особливо за умов негативних медико-демографічних процесів, які відбуваються в нашій країні. Вони впливають на стан здоров'я населення України, який сьогодні оцінюється як незадовільний, що пов'язано з високим рівнем загальної захворюваності людей, високим рівнем загальної смертності (14,4 на тисячу населення), який з роками зростає.

Протягом останніх 25 років в Україні смертність з року в рік перевищує народжуваність. Згідно з даними Державної статистики, протягом останніх років кількість населення України постійно знижується: з січня 1991 р. по січень 2017 р. українців стало менше на 9,4 млн осіб. Якщо в 1991 році в державі проживало майже 52 млн осіб, то на початок 2017-го – близько 42,5 млн (Рис. 1.).

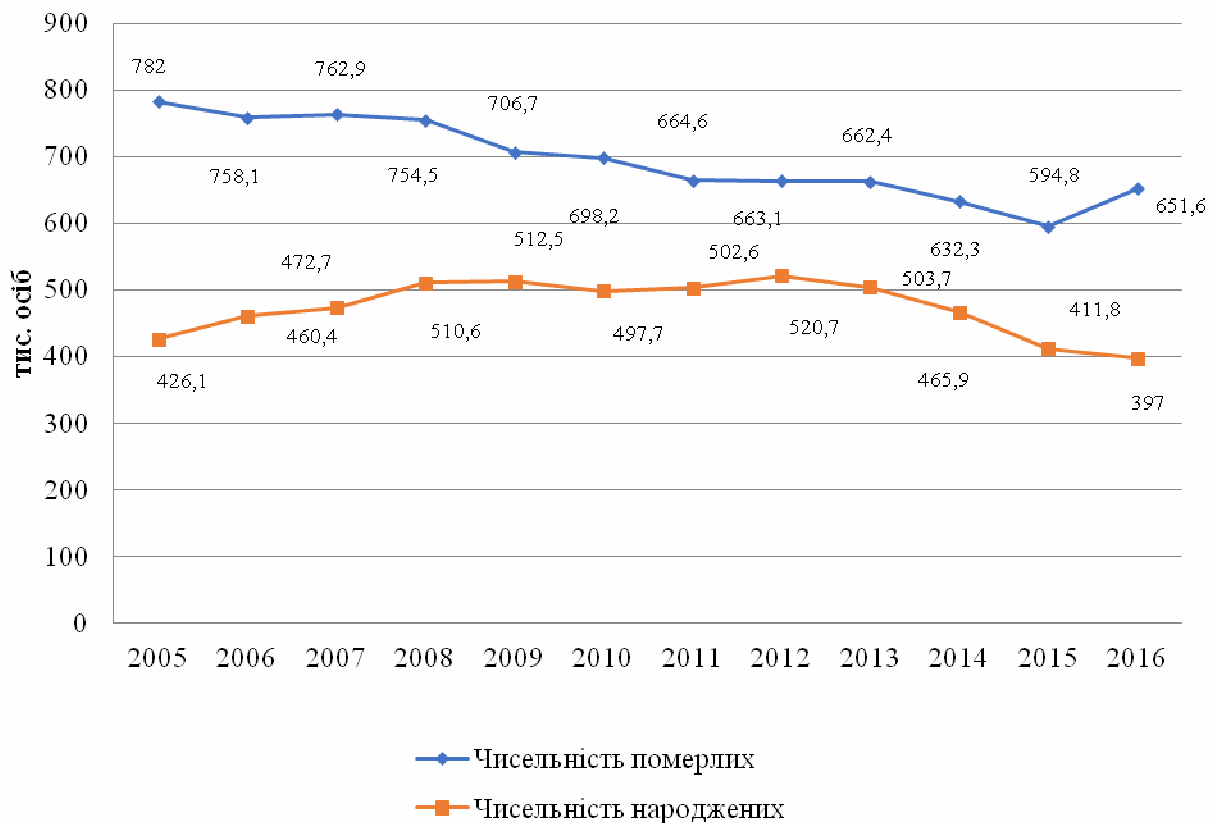

Рис. 1. Динаміка чисельності населення України у 1991-2017 рр.

Джерело: побудовано на основі джерела [4]

*Станом на 1 січня кожного року

Як свідчить рис. 2, найбільш негативна різниця спостерігалась у 2006 р. (смертність перевищила народжуваність на 298 тис. осіб); 2007 р. (смертність перевищила народжуваність на 290 тис. осіб). Найменший показник різниці спостерігався у 2011 р. (смертність перевищила народжуваність на 162 тис. осіб), у 2012р. (смертність перевищила народжуваність на 143 тис. осіб), у 2013 р. – смертність перевищила народжуваність на 159 тис. осіб [4, ст. 12].

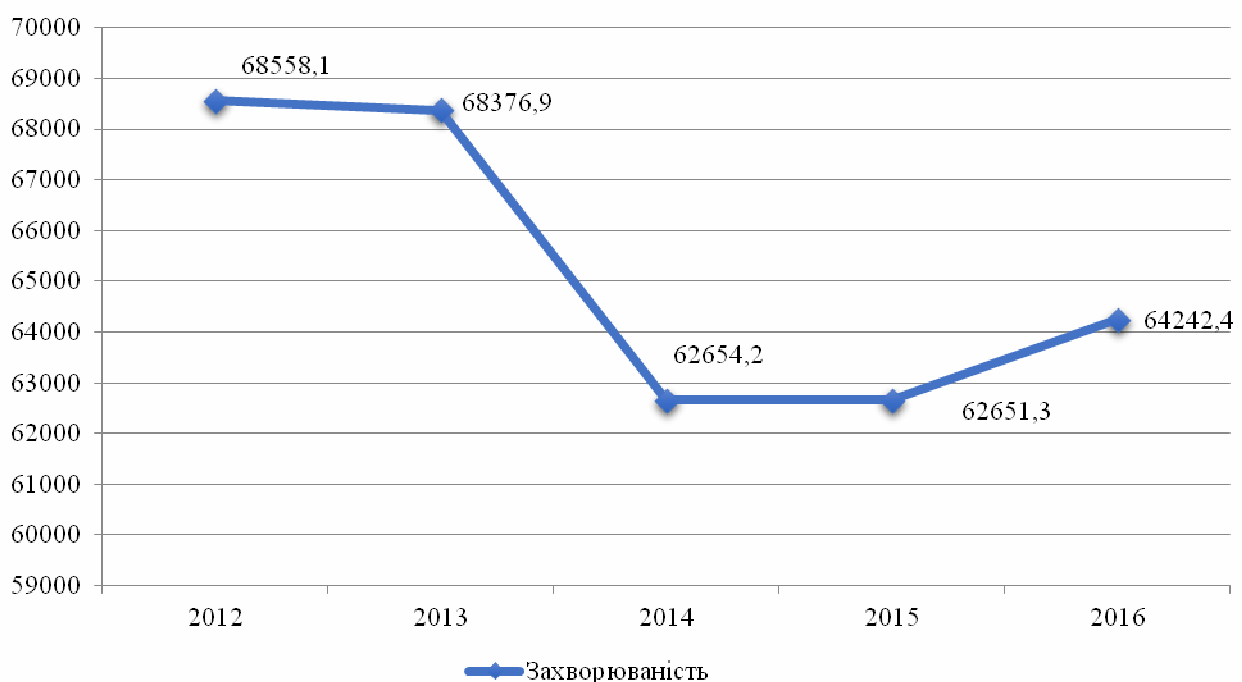

Рис. 2. Чисельність померлих та народжених в Україні у 2005-2016 рр.

Джерело: побудовано на основі джерела [4]

Негативним чином змінилася й структура смертності населення України порівняно з 1991 р. через зміни у структурі захворюваності, що вимагає від страховиків постійного моніторингу рівня збитковості договорів ДМС і застосування обмежень при їх укладенні. Отже, інформація про захворюваність населення набуває для розвитку ДМС особливого значення. Варто зазначити при цьому, що під захворюваністю ми розуміємо ступінь поширеності всіх хвороб разом узятих та кожної окремо серед населення в цілому та його окремих груп (вікових, професійних та ін.).

Аналіз тенденцій захворюваності серед населення країни є однією із важливих складових стратегічного планування медичної галузі і ринку послуг ДМС, а тому для кращого розуміння проблем демографічної ситуації доцільно буде розглянути динаміку захворюваності населення за 2012-2016 рр.(рис. 3.).

Рис. 3. Динаміка показників захворюваності населення України за період 2012-2016 рр.

(на 100 тис. населення)

Джерело: побудовано автором на основі джерела [4]

Варто зазначити, що значні позитивні тенденції загальних показників захворюваності серед всього населення України у 2014-2016 рр. відносно попередніх років пояснюються використанням в офіційних статистичних розрахунках неповних даних АРК, Луганської та Донецької областей, на території яких триває антитерористична операція.

Якщо розглядати структуру захворюваності населення України в 2016 р., можемо сказати, що переважають хвороби органів дихання, вони займають 45,98%; наступні в рейтингу хвороби системи кровообігу – 6,67%; далі – хвороби сечостатевої системи – 6,44%; травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників – 6,23%; хвороби шкіри та підшкірної клітковини – 5,72%; останнє місце займають хвороби ока – 5,01% (рис.4.).

Зниження показників захворюваності у 2014-2015 рр. не свідчить про поліпшення стану здоров'я населення в державі. Такі значні «позитивні тенденції» за окремими класами захворювань здебільшого пояснюються складними демографічними процесами, що відбуваються в країні, погіршенням соціально-економічного становища населення і, як наслідок, недбалістю ставленням до власного здоров'я, а також не завжди ефективною роботою закладів охорони здоров'я та неналежним проведенням запланованих профілактичних заходів. Зниження показників захворюваності також пояснюється зниженням випадків звернення населення за медичною допомогою.

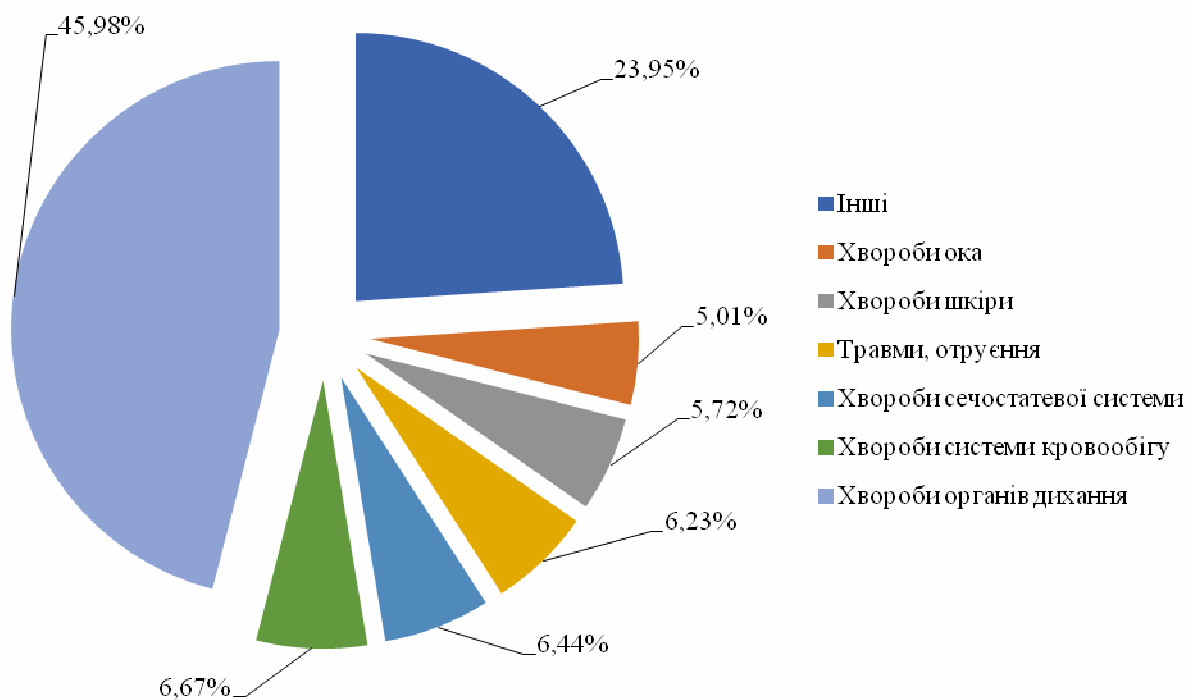

Рис. 4. Структура захворюваності населення України за класами хвороб у 2016 р. (%)

Джерело: побудовано автором на основі джерела [4]

Основними факторами ризику, що створює передумови високого рівня захворюваності та смертності, є: паління, вживання алкоголю, зайва вага, шкідливі звички, малорухливість, фізичне та психічне навантаження, несприятливі умови праці, незадовільний стан об'єктів довкілля. Вищезазначені показники не дають цілісної картини існуючої ситуації щодо реальної захворюваності населення у зв'язку з відсутністю належного обліку та несвоечасністю звернення населення до медичних закладів.

Серед негативних тенденцій захворюваності і смертності є те, що в Україні останніми роками значно зросла кількість померлих від хвороб системи кровообігу: у 2016 р. їх кількість становила 436,4 тис. осіб, а частка у загальній кількості померлих - 52,1% проти 6,8% у 1991 р... Це більше, ніж від сукупної кількості випадків смерті від всіх видів раку, туберкульозу, СНІДу. В обох роках структуру смертності населення традиційно формують ендогенні (хвороби системи кровообігу, новоутворення та інші) та екзогенні (зовнішні причини смерті, хвороби органів дихання, травлення, деякі інфекційні та паразитарні хвороби) причини смерті. В сучасній структурі смертності 72,1% випадків смертей українців зумовлені двома причинами: хворобами системи кровообігу та новоутвореннями. Ці хвороби, як правило, вимагають дороговартісного та довготривалого лікування, що призводить до додаткового зростання вартості послуг ДМС і роблять їх недоступними для переважної більшості громадян України.

Об'єктивне збільшення медичних потреб населення відбувається на тлі зменшення можливостей системи охорони здоров'я. Державні витрати на медичну галузь не задовольняють реальні потреби людей. Як видно з проведеного аналізу, з кожним роком показники захворюваності демонструють тенденції до їх зростання. Певна частка амбулаторної та стаціонарної допомоги в нашій країні вже давно є платною, що пояснюється гострою нестачею бюджетних коштів.

Рівень фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є досить низьким, що безпосередньо впливає на якість лікування та тривалість життя громадян. Частка витрат на охорону здоров'я відносно валового внутрішнього продукту залишається низькою, і коливається в межах 3-4%, що є нижчим від середньосвітових витрат на медико-санітарну допомогу майже у 3 рази.

Так, частка державних витрат у структурі загальних витрат на охорону здоров'я в Україні складає лише близько 56%, тоді як у країнах – членах ЄС – близько 76%. Значна частка фінансування в Україні (близько 40%) припадає на готівкові витрати населення за надання медичних послуг, а решта (близько 4%) на добровільне медичне страхування та благодійну допомогу[3].

Проголошені конституційні гарантії щодо безоплатної медичної допомоги та низька заробітна плата медичних працівників, на жаль, не спонукають до надання якісних медичних послуг. Тому на сьогодні медична галузь має виживати, переважно, за рахунок «самофінансування» і частково – за рахунок ДМС. Проте ДМС не може розв'язати проблеми медичної галузі в цілому. Однак, спираючись на досвід розвинених країн світу, де головним користувачем страхових послуг є населення, можемо зауважити, що розвиток ринку послуг ДМС, особливо індивідуального ДМС, є об'єктивним процесом і може набути в нашій країні більш вагомого значення. Для формування конкурентоспроможного ринку ДМС необхідно подолати кризові медико-демографічні явища, бідність населення, запровадити практику проведення медико-профілактичних заходів, спрямованих на упередження та локалізацію ризиків захворюваності і смертності громадян нашої країни.

Головним же альтернативним джерелом фінансування медичної галузі має стати перехід до страхової медицини. Міжнародний досвід свідчить про успішне реформування медичної сфери за допомогою впровадження поряд з добровільним - обов'язкового медичного страхування і закріплення його як фундаменту фінансування сфери охорони здоров'я. Медичне страхування є важливою складовою соціальної інфраструктури кожної розвиненої країни і розглядається як альтернативна модель організації охорони здоров'я. Воно дає змогу раціональніше використовувати кошти, призначені для забезпечення охорони здоров'я, і в той самий час підвищувати якість цих послуг і рівень забезпеченості ними населення[8, ст. 271]. Головною метою запровадження медичного страхування є забезпечення, перш за все, конституційних прав громадянам України, а саме права на безоплатне надання медичної допомоги та подолання хронічного недофінансування системи охорони здоров'я.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Аналіз демографічного стану України доводить про високий рівень смертності та низький рівень народжуваності, що стає загрозою для перспектив розвитку нації в цілому. Якщо в подальшому народжуваність не підвищиться, то кількість людей похилого віку набагато перевищить питому вагу працездатних у структурі населення країни. Все це призведе до зростання кількості бідного населення. Питання покращення демографічної ситуації в країні та поліпшення умов життя населення є одними з важливих завдань нашої держави на сьогодні.

Отже, для України характерні такі негативні тенденції: високий рівень смертності, низький рівень народжуваності, інтенсивний процес старіння населення, низький рівень доходів і поширення бідності серед населення, низький рівень економічної доступності якісних медичних послуг, насамперед, низький рівень не лише економічної, а й фізичної доступності медичних послуг у сільській місцевості, відсутність достатньої кількості кваліфікованого медичного персоналу, високі показники забруднення атмосферного повітря, незадовільна якість питної води.

Для успішного подолання соціально-економічної кризи демографічна політика повинна спрямовуватися на: зниження рівня смертності за допомогою реформування системи охорони здоров'я, а саме запровадження страхової медицини; підвищення матеріального добробуту людей; підвищення рівня життя багатодітних сімей;

Список використаної літератури.

1. О. І. Білик, С. А. Качмарчик. Переваги та недоліки введення обов'язкової форми медичного страхування в Україні / О. І. Білик, С. А. Качмарчик // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. - 2013. - № 767. - С. 270-276.
2. Виговська Т. В. Медико-екологічні аспекти депопуляції в Україні та на Хмельниччині. – [Електронний ресурс.] – Режим доступу: univer.km.ua/visnyk/1004.pdf
3. О.П. Зоря. Демографічний стан в Україні в умовах глибокої трансформаційної економічної кризи/ О.П. Зоря//Грані. – 2015. – №2(118) – ст. 89
4. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Пояснювальна записка до проекту закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України» (щодо стимулювання добровільного медичного страхування) № 4164а від 25.06.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51468

6. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2012 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2012 року). – К. : Держ. служба статистики України, 2013. – 149 с.

7. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2016 рік / МОЗ України, ДУ. «УІСД МОЗ України». – Київ, 2017.

8. О. Півторак, Д. Єфремов. Населення України скорочується втричі швидшими темпами, ніж в Європі [Електронний ресурс]. – <http://global-ukraine-news.org/ru/2016/08/09/naselennya-ukrayiny-skorochuyetsya-vtrychi-shvydshymy-tempamy-nizh-v-yevropi/>

References.

1. Bilik, O. I. and Kachmarchik, S. A., (2013), “Advantages and disadvantages of introducing compulsory medical insurance in Ukraine“, *Visnik Natsionalnogo universitetu "Lvivska politehnika"*, vol. 767 (Accessed 10 Dec 2018)

2. Vygovska, T. V., 2003, “Medico-ecological aspects of depopulation in Ukraine and in Khmelnytsky“, *Visnik Hmelnytskogo Institutu regionalnogo upravlinnya ta prava*, [Online], vol. 2, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2003_2_53 (Accessed 10 Dec 2018)

3. Zorya, O.P, (2015), “Demographic situation in Ukraine in the conditions of a deep transformational economic crisis“, *Grani*, vol. 2, no. 118 (Accessed 9 Dec 2018)

4. “Official site of the State Statistics Service“, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 9 Dec 2018)

5. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine, (2014) “Explanatory note to the draft law "On Amendments to the Tax Code of Ukraine" (concerning the promotion of voluntary medical insurance)“, [Online], vol. 4164a, available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51468 (Accessed 10 Dec 2018)

6. State Statistics Service of Ukraine, (2013) “Self-assessment by population of the state of health and the level of accessibility of certain types of medical care in 2012“, *Statistichniy zbirnik*, [Online], available at: http://lg.ukrstat.gov.ua/files/zb_samoos_2012.pdf (Accessed 10 Dec 2018)

7. Ministry of Health of Ukraine, (2017), “Annual report on the health status of the population, the sanitary and epidemiological situation and the results of the health care system of Ukraine. 2016 year“, *DU. «UISD MOZ Ukrayini»*, [Online], available at: <http://www.uiph.kiev.ua/download/Vidavnictvo/Shchorichna%20dopovid/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.2017.pdf> (Accessed 11 Dec 2018)

8. Pivtorak, O. and Efremov, D., (2016), “The population of Ukraine is shrinking three times faster than in Europe“, *FactCheck*, [Online], available at: <http://global-ukraine-news.org/ru/2016/08/09/naselennya-ukrayiny-skorochuyetsya-vtrychi-shvydshymy-tempamy-nizh-v-yevropi/> (Accessed 11 Dec 2018)

Стаття надійшла до редакції 18.01.2018 р.